

Fennistiikan nykytila ja tulevaisuus

Lokakuun 16. päivänä kokoontui Helsingin yliopiston pieneen juhlasaliin joukko fennistiikan nykytilasta ja tulevaisuudesta kiinnostuneita ja huolestuneita alan tutkijoita, harrastajia ja ystäviä. Tilaisuuden olivat järjestäneet Kotikielen Seura, Nykysuomen Seura ja Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Osanottajamäärästä päätellen huoli tieteenalamme tilasta ja tulevaisuudesta on suuri: läsnä oli runsaasti professoreita sekä muuta opettaja- ja tutkijakuntaa kaikista maan suomen kielen laitoksista. Tarkoituksena oli käsitellä mm. fennistiikan ja fennistien roolia yhteiskunnassa, fennistiikan tieteenparadigmoja, perus- ja jatko-opintojen sisältöä sekä yliopistojen ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteistyötä. Kysymykset ja ongelmat ovat vanhoja, mutta uutta puhtia niiden pohtimiseen ja ratkaisujen etsimiseen on antanut tiedeyhteisön yhteinen vihollinen valtiovarainministeriö, jonka asettamat säästövaatimukset pakottavat miettimään uusia toimintamuotoja.

Seminaariin oli pyydetty keskustelun viittäjiksi kahdeksan alustajaa: opiskelijat Katariina Anttila (Tampere) ja Mia Halonen (Helsinki), jatko-opiskelijat assistentti Heikki Hurta (Tampere) ja yliassistentti Merja Karjalainen (Oulu), professorit Auli Hakulinen (Helsinki) ja Alpo Räisänen (Joensuu), Äidinkielen opettajain liiton puheenjohtaja Anneli Kauppinen sekä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suunnittelupäällikkö Ritva Paananen. Alustajat osallistuivat lisäksi paneelikeskusteluun.

Alustuksista ja niitä seuranneesta keskustelusta nousi muutama laajempi teema, joista seuraavassa pääpiirteitä.

Katsauksia

Yhteistyötä

Yhtenä tieteenalan ongelmana pidettiin pirstoutuneisuutta. Katariina Anttilan mielestä opiskelijalle ei välity opintojen perusteella tieteenalasta yhtenäistä kuvaa. Hän toivoi opettajilta eväitä tieteenalan hahmotamiseen, väittelyyn ja innostukseen. Opettajien oman tutkimusalan pitäisi kytkeytyä paremmin opetukseen. Opiskelijat eivät myöskään tiedä, mitä muissa yliopistoissa tutkitaan. Yleisön joukosta Anttilalle vastattiin, että ehkäpä opettajillakaan ei ole kokonaiskuvaa tieteenalastaan. Tieteenalan monipuolistuminen – tai pirstoutuminen – on kärjistänyt Heikki Paunosen avauspuheenvuorossaan mainitsemaa ongelmaa: fennisteiltä puuttuu asiallisen tieteellisen keskustelun perinne.

Päivän suuri sana oli yhteistyö. Niin vaikeita kuin säästötoimet ovatkin, on niistä se hyvä seuraus, että ne pakottavat alan eri laitokset yhdessä miettimään työnjakoaan ja toimintaansa vakavasti. Yhteinen uhka myös yhdistää.

Suomen kielen laitosten ja Kotuksen yhteistyön tiivistäminen olisi kaikkien kannalta tarkoituksenmukaista. Ritva Paananen toteaa, että joitakin yhteistyöhankkeita jo onkin, mm. muoto-opin ja lauseopin arkistot, mutta uusiakin muotoja voi löytyä, jos niin halutaan. Yliopistot voisivat hyödyntää Kotuksen aineistoja ja tutkijoita nykyistä enemmän esimerkiksi opinnäytetöiden tekemisessä. Toinen hyvin hyödyllinen muoto olisivat määräaikaiset tutkijanvirat, jollaisia Kotukseen voitaisiin Paanasen mukaan mahdollisesti perustaa. Tällaiset virat liittäisivät tutkijoiden liikkuvuutta ja tarjoaisivat kipeästi kaivattuja työpaikkoja.

Tulevaisuuden yhteistyömuodoksi ehdotettiin myös suuria tutkimushankkeita, joissa voitaisiin yhdistää tutkijoiden voimat laitosrajoista välittämättä. Esimerkkeinä mahdollisista yhteishankkeista mainittiin suomen kielen tieteellinen kielioppi ja suomen kielen historia. Tällaiset suuret projektit tarjoaisivat aiheita graduntekijöille ja jatko-opiskelijoille sekä yhdistäisivät eri laitosten ja Kotuksen toimintaa.

Toinen konkreettinen päivän aikana esitetty yhteistyön laajentamismahdollisuus koskee laitosten julkaisusarjoja. Melko laajaa kannatusta tuntui saavan ajatus siitä, että ne voitaisiin lakkauttaa ja perustaa tilalle uusi yhteinen sarja. Tällä uudella sarjalla olisi ulkopuolinen julkaisija, joka hoitaisi painamiseen liittyvän työn, ja sen kustantamiseen osallistuisivat kaikki laitokset.

Laitosten profiloitumista mietittiin joissakin puheenvuoroissa. Väheneviä määrärahoja jaettaessa herää kysymys, onko tarkoituksenmukaista, että kaikissa laitoksissa tutkitaan ja opetetaan periaatteessa samoja aiheita. Olisiko sovitava tässäkin työnjaosta? Laitosten profiloituminen liittyy suurempaan kysymykseen eli siihen, olisiko tutkimusta ohjattava valtakunnallisesti. Mikäli tähän mennään, joudutaan eri tutkimusalojen arvottamisen ongelman eteen.

Auli Hakulinen mietti alustuksessaan sitä, kuinka vaikeaa on löytää sopiva mittari silloin, kun pitää etsiä tulevaisuuden painopistealueita tai pahimmassa tapauksessa rajoittaa tutkimuskohteita. Hän pohti joitakin mahdollisuuksia: Olisiko painotettava niitä aloja, joista on viime vuosina tehty eniten väitöskirjoja ja graduja, vai olisiko yliopiston jätettävä nämä alueet Kotukselle ja keskityttävä innovatiivisiin aloihin? Tällaisina Hakulinen piti mm. keskusteluntutkimusta ja kognitiivista kielioppia. Vesa Koiviston Virittäjässä 1/1993 ehdottamaa fennistiikan valtakunnallista suunnitteluryhmää Hakulinen ei pitänyt oikeana ratkaisuna. Mistä löytyisi ryhmään kuusi tarpeeksi viisasta miestä ja kuka antaisi heille vallan valvoa suunnitelmansa toteutumista?

Voisiko kuitenkin ajatella, että 16.10. kokoontunut Fennistiikan nykytila ja tulevaisuus -seminaari jo itse asiassa oli eräänlainen asiantuntija- ja suunnitteluryhmä? Kokoontuיהan siellä toistasataa alasta kiinnostunutta hahmottelemaan fennistiikan tulevaisuuden suuntaviivoja. Päivän aikana syntyneiden konkreettisten ideoiden toteuttaminen ja kehittäminen on sitten pienemmän ryhmän tehtävä.

Jatko-opiskelu ja työnsaanti

Myös jatko-opiskelu mainittiin yhtenä mahdollisuutena laajentaa yhteistyötä. Helsingin suomen kielen laitoksen piirissä on keskusteltu viime aikoina mahdollisuudesta muodostaa ns. väitöskirjakomiteita. Tämä tarkoittaa sitä, että kullakin jatko-opiskelijalla olisi oikeus pyytää itselleen yhdestä kolmeen väitöskirjatyon ohjaajaa, joiden puoleen opiskelija voi kääntyä ja jotka kokoon-tuvat tarvittaessa yhdessä miettimään ongelmia. Auli Hakulinen esitti julkisen kysymyksen kaikille läsnäolleille professoreille, jotka nousivat kukin vuorollaan ilmoittamaan, ettei heillä ja heidän edustamallaan laitoksella ole mitään tällaista käytäntöä vastaan. On siis ilmeisesti katsottava päätöksen syntyneen yksimielisesti, ja jäämme odottamaan käytännön kokemuksia.

Jonkin verran keskusteltiin myös jatko-opintojen muodoista. Niistä viritti keskustelua Heikki Hurтта, joka kritisoi esimerkiksi ns. korpiseminaareja ja jatko-opiskelijalle asetettavia liiallisia varsinaiseen tutkimukseen liittymättömiä vaateita. Hän katsoi, että opintojen tiukka strukturoiminen saattaa johtaa siihen, että opiskelusta tulee päämäärä eikä tohtoroitumisen väline. Myös Merja Karjalainen puhui jatkotutkintojen rakenteesta, joiden hän pelkäsi tulosvastuun myötä putkimaistuvan. Tulosta mitataan tutkintojen määrällä, jolloin voi käydä niin, että opiskelijaa kannustuksen sijasta painotetaan valmistumaan.

Fennistien työnsaantimahdollisuuksista puhuivat Mia Halonen, Merja Karjalainen ja Heikki Hurтта. Halonen puhui humanistien ammatittomuudesta. Muihin kuin opettajan tehtäviin tähtäävä fennisti joutuu tilanteeseen, jossa hänen on osattava myydä omia tietojaan ja taitojaan, mikä ei ole helppoa humanistisen koulutuksen saaneelle. Kommenttina Halosen puheenvuoroon tuotiin esiin, että näinä päivinä ammatittomuus voi olla etu. Se on toisaalta koulutuksen monipuolisuutta ja joustavuutta. Halonen ehdotti, että tutkittaisiin fennistien työelämään sijoittuminen: mitä fennistit tekevät ja onko heille ollut opinnoistaan hyötyä.

Merja Karjalainen ja Heikki Hurтта tarkastelivat asiaa jatkotutkintoa suorittavien näkökulmasta. Hurтта totesi, että säästötoimet purevat juuri jatko-opiskelijoihin erityisen kovasti, kun assistentteja jätetään täyttämättä ja sijaisuuksia on entistä vähemmän. Hän pohti, olisiko nykyistä useammat virat tarkoituksenmukaista muuttaa määräaikaisiksi, jolloin vaihtuvuus olisi suurempaa ja tutkimusmotivaatio mahdollisesti parempi. Karjalainen puolestaan totesi omassa puheenvuorossaan, että jatkotutkinnon suorittaneiden sijoittumisesta työelämään ei kukaan tunnu kantavan huolta. Esimerkiksi fennistitohtorien tilanne on hyvin synkkä. Alpo Räisänen mielestä tämä olisikin tehtävä jokaiselle jatko-opiskelijaksi suuntautuvalla selväksi: tiedätkö varmasti, mihin lähdet?

Fennistiikka ja yhteiskunta

Fennistiikan ja yhteiskunnan suhde nousi yhteistyön rinnalle toiseksi suureksi keskusteluteemaksi. Fennisteillä on takanaan maineikas menneisyys, kuten Heikki Paunosen alkusanoista kuultiin. 1800-luvun kansallisen heräämisen vuosina fennisteillä oli erityisasema suomalaisessa tiede-elämässä. Heillä ei ollut tarvetta markkinoida itseään eikä korostaa omaa tärkeyttään. Suomalaiskansallisuudesta ja kulttuurivaikuttajan roolista tuli fennisteille vähitellen rasite, josta irtaantuminen on ollut vaikeaa.

Alpo Räisänen korosti alustuksessaan, että fennistiikka on kaikesta huolimatta kuitenkin kansallinen tiede, vaikka tätä korostusta viime vuosikymmeninä onkin moitittu. Suomen kielen tutkimusta ei voi irrottaa Suomesta ja suomalaisesta kulttuurista. Suomessa fennistiikan tuloksista kiinnostuneet ovat myös tutkijoita lähellä, ja näitä kiinnostuneita on paljon. Murteiden, nimistön, etymologian ja keskustelun tutkimukselle on puhtaan tieteellisen intressin lisäksi selvä sosiaalinen tilaus. Myöhemmin keskustelussa Räisänen mainitsi myös, että fennistiikka ja yleislingvistiikka ovat olleet Suomessa liian erillään. Nykyään raja ei to-

Katsauksia

sin ole enää kaikilta osin yhtä jyrkkä kuin ennen. Keskustelussa todettiin, että yleiskielitieteellisten teorioiden parempi tuntemus olisi fennisteille tarpeen, mutta voivat fennistitkin toki hyödyttää yleisen kielitieteen tutkimusta.

Oman koulutuksen aliarvioimiseen ja omanarvontunnon puutteeseen kiinnitettiin huomiota muutamassa alustuksessa ja puheenvuorossa. Miksi alan tutkijat eivät näy enemmän esimerkiksi julkisessa keskustelussa? Tiedepoliittisesti olisi kuitenkin välttämätöntä välittää tieteenalasta vahva kuva päättäjiin päin, minkä vuoksi tieteen tulosten tehokas populaaristus olisi tarpeen. Omakielisen kulttuurin puolestapuhujina esiintyvät usein muut kuin fennistit. Anneli Kauppinen mainitsi esimerkkinä fennistien välinpitämättömyydestä mm. sen, että koulun tuntijakuudistusta tehtäessä yksikään fennisti ei ottanut kantaa äidinkielenopetuksen tuntimäärän puolesta, vaikka esimerkiksi teologit ja luonnontieteiden tutkijat pitivät omien alojensa puolta. Nyt on uhattuna ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeen asema, mutta fennistien joukosta ei ole syntynyt yhteistä vastustavaa rintamaa. Anneli Kauppisen puheenvuoron jälkeen päätettiin Antero Niemikorven ehdotuksesta laatia yhteinen äidinkielen kokeen vapaaehtoistamista vastustava adressi, joka osoitettiin opetusministeri Riitta Uosukaiselle ja kansliapäällikkö Jaakko Nummiselle. Tämä olikin päivän välittömin ja konkreettisin tulos.

Yhteiskunnan kriisi pakottaa myös tieteen miettimään suhdettaan rahoittajaansa. On osoitettava, että fennistinen tutkimus hyödyttää yhteiskuntaa. Tämä saattaa johtaa soveltavan kielitieteen nousuun. Esimerkiksi tilaustutkimukset voisivat olla yksi lisääntyvä työllistys- ja rahoituskeino. Monissa puheenvuoroissa painotettiin sitä, että suomen kielen laitoksilla on suuri merkitys äidinkielen opettajien kouluttajina, minkä vuoksi tutkimuksen pitäisi tukea myös äidinkielen opetusta. Koulun äidinkielen opetus ei voi uudistua ilman sitä tukevan tieteenalan tuottamia tutkimustuloksia. Koulun kannalta tärkeää olisi esimerkiksi perusteellinen kielioppia koskeva tutkimus; mui-

ta koulua hyödyttäviä tutkimusaloja ovat mm. kaikenlainen nykykielen tutkimus, kielenhuolto, pragmatiikka ja keskusteluntutkimus. Uusi mutta sitäkin kipeämmin tutkimusta kaipaava alue on ulkomaalaisopetus.

Päivän parasta antia olivat alustukset ja niitä seurannut keskustelu. Paneelikeskustelu sen sijaan ei enää oikein jaksanut sytyttää alustajia eikä yleisöä, vaikka tärkeistä asioista puhuttiinkin. Keskustelussa käsiteltiin tieteenalan tilaa ja tulevaisuudennäkymiä laajasti, ja siitä siivilöityi joitakin varsin konkreettisia ehdotuksia. Käytännön toteutus sen sijaan jäi sopimatta. Nyt tarvittaisiinkin heti vastuunottoa ja sitä yhteistyötä, josta päivän aikana niin paljon puhuttiin.

ILONA HERLIN
SARI MAAMIES